

Амортизаційні відрахування як основні джерела фінансування інвестиційних програм.

Розглядаються проблеми амортизаційної політики підприємств України в історичному аспекті, недоліки і переваги діючої системи обліку амортизації необоротних активів. Пропонується використати прогресивний зарубіжний досвід нарахування амортизації з метою створення джерела фінансування інвестиційних програм України.

В економічній системі відносини розподілу з метою відтворення необоротних активів проявляються в амортизації як економічній категорії, що відображає процес відшкодування витрат на створення основного капіталу. Крім цього, вона виступає важливим інструментом регулювання економічних процесів в економіці.

Формування і використання амортизаційних відрахувань суб'єктами господарювання реалізується через амортизаційну політику держави, яка передбачає регламентування порядку встановлення норм, правил та методів нарахування амортизації. Амортизаційна політика є складовою інвестиційної політики.

Незважаючи на традиційне пов'язування амортизації із простим відтворенням основного капіталу, вона є власним фінансовим ресурсом, який за певних умов може бути достатнім для забезпечення потреб розширеного відтворення. Така властивість амортизації можлива коли наявні концепції амортизації здатні забезпечити прискорене оновлення основних фондів, темпи їх відшкодування з метою накопичення власних фінансових ресурсів, достатніх для наступних інвестицій в основний капітал. На це звертали у свій час увагу окремі економісти, а саме Н.Котик, Н.Алтапова, С.Сергєєв, Д.Ковальов, В.Мізюк, С.Ільяшенко.

Не дивлячись на те, що підприємства часто працюють в умовах обмежених обсягів власних фінансових ресурсів, в окремих випадках, варто вести мову про самофінансування. Саме в обліку самофінансування визначальне місце займає облік амортизаційних відрахувань. За рахунок амортизаційних відрахувань, резервів і чистого прибутку можна забезпечувати не тільки просте, а й розширене відтворення, не запобігаючи до залучення зовнішніх джерел. Таку властивість самофінансування було доведено німецькими економістами Логманом і Рушті на підприємствах, які перебувають в умовах економічного піднесення. Ними встановлено, що витрати на інвестиції тим менше потребують амортизаційних відрахувань, чим вищі темпи росту інвестицій або чим довший термін служби активів. Це значить, що підприємство, активи якого служать, наприклад, 20 років, а інвестиції ростуть 5 % темпами, може фінансувати 62 % таких інвестицій завдяки амортизаційним відрахуванням, решта витрат на проведення інвестицій повинна фінансуватись за рахунок нерозподіленого прибутку, і тільки за його відсутності - за рахунок зовнішніх джерел [1, с. 67].

Понад 13 років в Україні проходить формування ринкової економічної системи. Упродовж цього періоду використовувались кілька концепцій нарахування амортизації. Так, включно до 1997р. в Україні застосовувалась колишня радянська концепція амортизації, яка базувалась на єдиному методі нарахування амортизації - прямолінійному, з диференціацією ставок за 1500 групами основних фондів й встановленим терміном їх використання.

Позитивною стороною такої політики можна вважати рівномірне списання на собівартість витрат на придбання основних фондів та повне відшкодування їх балансової вартості. Основним недоліком такої концепції була відсутність можливості прискореного відшкодування витрат на придбання основних фондів і тим самим прискорення моменту

введення нового, більш ефективного обладнання. Такі підходи до організації амортизації були цілком виправданими в умовах планової економіки і забезпечували потребу в простому відтворенні. Однак в умовах ринкової економіки така політика себе не виправдовувала. Внаслідок інфляційних процесів, виникла розбіжність між реальною та грошовою вартістю основного капіталу підприємств, а також відбулося знецінення суми нагромаджених амортизаційних фондів. Проведення кількох індексацій вартості основних фондів починаючи з 1992 по 1997рр. не принесло бажаних результатів. Як наслідок, вітчизняні підприємства тривалий час не могли фінансово забезпечувати потреби простого відтворення, не кажучи про розширене.

У 1997 р., з прийняттям нової редакції Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22. 05. 1997 р., амортизаційна політика України зазнала значних змін. Вона передбачала значне скорочення груп основних фондів, з 1500 до 3-х з адміністративною регламентацією терміну ефективного використання основних фондів через норми амортизації (табл.. 1).

Таблиця 1

Норми амортизаційних відрахувань за податковою концепцією і ефективний термін використання основних фондів

Групи основних фондів	Річна / квартална норма амортизації, в %	Ефективний термін використання, років
Перша: будівлі, передавальні пристрої, споруди тощо	5,0/1,25	20(100:5)
Друга: автомобільний транспорт, побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та ін.	25,0/6,25	4(100:25)
Третя: інші основні засоби	15,0/3,75	6,7(100: 15)

Крім цього, така амортизаційна політика передбачала можливість застосування прискореного методу амортизації для третьої групи основних фондів упродовж семи років, з диференціацією обов'язкових норм.

Запровадження даного методу повинно було забезпечити прискорене відшкодування витрат підприємств на придбання активної частини основних фондів.

На перший погляд, такий підхід до нарахування амортизації значно спростив її механізм внаслідок скорочення груп основних фондів, і мав би забезпечити подолання негативних тенденцій у відтворювальних процесах на підприємствах. Однак в її основу було покладено тільки податкову концепцію нарахування амортизації, тобто таку, яка розроблялась як елемент для алгоритму розрахунку податку з прибутку і не втілювала у собі реальних заходів щодо поживлення інвестиційних процесів. До недоліків прискореного методу можна віднести й те, що він реально представляє собою інструмент перерозподілу сум амортизації у часі, не передбачаючи при цьому узгодження податкового періоду з ефективним терміном експлуатації основних фондів.

На практиці також проявились й інші негативні сторони цієї концепції. Так, спрощений підхід до групування та обліку основних фондів не виявився ефективним. Наприклад, облік основних фондів за їх сукупною вартістю у другій та третій групах унеможлиблює урахування специфічних умов експлуатації різних за функціональним призначенням активів.

Усі вищевикладені причини підкреслюють актуальність обраного питання.

Слід зазначити, що 2003 рік приніс значні зміни, які саме стосуються амортизаційної політики держави. Так, 24 грудня 2002 р. Верховна Рада України прийняла законопроект “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств””.

Змін дуже багато і стосуються вони статті 8 цього Закону “Амортизація”

[2, с.33-35]. Нарешті уточнили саме поняття “основні фонди”, наведене у підпункті 8.2.1. пункту 8.2. Закону про прибуток. Відтепер у податковому обліку вибуття основних фондів відображають саме як вибуття ОФ, а не “міфічних товарів”.

Згідно із Законом про прибуток тепер основні фонди розподіляються за чотирма групами, не загрожуючи підприємству додатковими трудовозатратами, пов'язаними із перегрупуванням основних фондів.

Деякі об'єкти, включені раніше підприємством до складу ОФ групи 2 (а саме, ЕОМ, інші машини для автоматичної обробки інформації, інші інформаційні системи, телефони, мікрофони та рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів) відповідної групи) рекомендовано облікувати у 4-й групі.

З нашої точки зору, така зміна є не зовсім вдалою, оскільки немає чіткого визначення малоцінних предметів. Визначення МНМА повністю відповідають терміну “Основні фонди”.

В основному механізм нарахування амортизації не змінили: її будуть нараховувати раз на податковий квартал застосовуючи норми до балансової вартості групи (або об'єкта першої групи) на початок кварталу.

Для I, II, III груп норми амортизації збільшились на 60 % і вони відповідно становлять 2%, 10% і 6% за квартал, а для 4-ої групи затвердили аж 15% у розрахунку на податковий (розрахунковий квартал).

Зазначимо, що в пп. 8.6.1. Закону про прибуток міститься нове положення, яке дозволяє платникам податків і інші норми амортизації, але такі, що не перевищують установлених законодавством.

Суб'єкти господарювання у 2003 році не мали можливості застосувати прискорені норми амортизації для 3 групи основних фондів.

Позитивним моментом є і те, що при індексації ОФ і нематеріальних активів уже не треба визначати капітальний дохід і частинами відносити його до валового доходу підприємства. Тепер індексація буде збільшувати тільки

суму балансової вартості, а отже, і суму амортизації, що у свою чергу призведе до зменшення податку на прибуток. Але, на жаль, цим не можна було скористатися у 2003 році, оскільки індекс інфляції за 2002 р. становив 99,4%, тобто менш 110%.

Відбулись зміни щодо витрат, пов'язаних з покращеннями ОФ у сумі, що не перевищує 10% (згідно зі старою редакцією – 5%) сукупної балансової вартості всіх груп ОФ. На нашу думку, це дає можливість активно ремонтувати одну групу ОФ за рахунок іншої.

Таким чином, можна стверджувати, що перші серйозні зміни в амортизаційній політиці українських підприємств є навіть кращі, ніж можна було сподіватися.

Нова концепція нарахування “бухгалтерської” амортизації суттєво відрізняється від податкової і є більш прогресивною. Амортизують кожний окремий об'єкт, причому на суму нарахувань впливає не тільки обраний метод амортизації, але й строк корисного використання об'єкта. Термін ефективного використання основних засобів та норм амортизації до них встановлюється без будь-яких обмежень та рекомендацій з боку держави.

При застосуванні підприємствами неподаткових методів нарахування амортизації державний контроль залишається лише за двома важливими напрямками: порядок визначення необоротних активів, тобто їх ідентифікації і методів встановлення їх оцінки.

Застосування різноманітних методів нарахування амортизації дозволить підприємствам регулювати в межах термінів служби основних засобів обсяг амортизаційних сум, які відносяться на собівартість продукції і тим самим цілеспрямовано регулювати відтворювальні процеси на підприємстві.

Проте, на наш погляд, з метою удосконалення методів нарахування “бухгалтерської” амортизації, доцільно скористатися зарубіжним досвідом. Достатньо цікавим є досвід Франції, де в разі придбання об'єкта протягом

року, амортизацію нараховують з дати введення в експлуатацію і лише на деяких об'єктах амортизацію нараховують з дати придбання. При цьому для розрахунку амортизації за місяць береться 30 днів, а за рік – 360 днів.

На деякі предмети амортизація нараховується, виходячи з бази, затвердженої законом (табл. 2).

Таблиця 2.

Будівельні об'єкти:	Річні норми амортизації
Житлові будинки (звичайні)	1-2 %
Житлові будинки (виробничі)	3-4%
Торгівельні приміщення	2-5 %
Офіси	4 %
Промислові приміщення	5%
Тимчасові споруди з дерева	10 %
Обладнання та інструменти:	
Обладнання	10-15 %
Інструмент	10-20 %
Цистерни	10 %
Контейнери	12, 5 – 20 %
Транспорт	20-25 %
Мотори	20 %
Споруди:	
Мобільні	10 %
Стаціонарні	5-10 %

Наприклад. Фірма придбала на початок звітного року і ввела в експлуатацію легковий автомобіль вартістю 50000 франків. Річна норма амортизації – 20 %. Фактично автомобіль прослужив 4 роки, після чого був реалізований за 25000 франків (його ліквідаційна вартість).

Амортизація, прийнята для нарахування податку з прибутку, склала 28000 франків.

Амортизація, використана для визначення результату продажу дорівнює 40000 грн. $(50000 * 20/100 * 4)$.

Залишкова вартість дорівнює 10000 франків $(50000 - 40000)$.

Прибуток від реалізації легкового автомобіля складе 15000 франків $(25000 - 10000)$ і відображається як надзвичайний результат, врахований в фінансовий результат фірми, що підлягає оподаткуванню.

З метою стимулювання структурних змін у фінансуванні інвестицій і забезпечення ефективності функціонування економічної моделі країни уряд використовує систему прискореної амортизації, основу якої формує дегресивна амортизація.

При дегресивній амортизації суму амортизаційних відрахувань визначають з залишкової вартості об'єктів і норм амортизації, помножених на коефіцієнт :

1,5 - якщо термін експлуатації об'єкта від 3 до 5 років;

2,0 - якщо термін експлуатації об'єкта від 5 до 6 років;

2,5 – якщо термін експлуатації об'єкта більше 6 років.

При цьому дегресивні норми використовують з дати придбання, лінійні – з дати використання об'єкта. [3, с.106-107]

На наш погляд, такі норми прискореної амортизації доцільно застосовувати у вітчизняній практиці, оскільки вони забезпечують більш виважене включення величини амортизаційних відрахувань до складу виробничих та загальногосподарських витрат, що в свою чергу забезпечує більш реальні показники собівартості. Також, вони повинні використовуватись лише у тих випадках, коли продуктивність обладнання у перші роки експлуатації значно вища, ніж у наступні, а також коли витрати на його підтримку у робочому стані в процесі експлуатації зростають.

Література:

1. Перар Ж. Управление финансами. /пер. с франц. – М: Финансы и статистика. – 1999.
2. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.1997 р.(зі змінами та доповненнями) / Все про бухгалтерський облік №8 (796) від 29.01.2003 р.
3. Лучко М.Р., Бенько І.Д. Бухгалтерський облік в зарубіжних країнах: Навч. Посібник. – Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 163 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік/За ред.. проф.Ф.Ф.Бутинця.– Житомир:ПП «Рута», 2002– 480с.
5. П(С)БО 7 «Основні засоби», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000р.//Бухгалтерський облік і аудит.-2000.-№5